DOI: 10.32844/2222-5374-2020-103-1.31

УДК: 346.9:347.736

Дутка В. В.,

Суддя Господарського суду Чернівецької області

ЗЛОВЖИВАННЯ ПРАВОМ НА ІНІЦІЮВАННЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО

Актуальність статті полягає в тому, що ставлення суспільства до процедури банкрутства неоднозначне: пересічні громадяни, які ніколи не мали справу з провадженням у справі про банкрутство, часто сприймають це як певне негативне явище, якого слід остерігатися та уникати. З іншого боку, для багатьох боржників банкрутство стає тією «рятівною соломинкою», за допомогою якої вони можуть погасити свої вимоги перед кредиторами і розпочати фінансове життя «з чистого аркушу». Разом з тим, доводиться констатувати той факт, що багато боржників та кредиторів використовують процедуру банкрутства не для тих цілей, які передбачав законодавець у відповідних правових нормах, а з метою задоволення виключно власних інтересів, на шкоду інтересам інших сторін по справі. У зв'язку з цим, актуальності набуває дослідження питання зловживання правом на ініціювання провадження у справі про банкрутство. Стаття присвячена дослідженню зловживання правом на ініціювання провадження у справі про банкрутство. Метою статті є дослідження зловживання правом на ініціювання провадження у справі про банкрутство та висвітлення авторського бачення даної проблематики. За результатами проведеного дослідження автор доходить висновку, що застосування до боржника процедур банкрутства може бути як благом для боржника, так і здійснюватися на шкоду для інтересів його кредиторів. Суб'єктами, які потенційно можуть зловживати правом на ініціювання справи про банкрутство, є: кредитори боржника – юридичної особи, а також боржники – юридичні особи, фізичні особи та фізичні особи – підприємці. Факт звільнення боржників від судового збору за подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство є не тільки невиправданою розкішшю для нашої держави, але і тільки сприяє зловживанню правом на ініціювання справи про банкрутство недобросовісними боржниками. З метою зменшення кількості випадків зловживання правом на ініціювання провадження у справі про банкрутство, автором обґрунтовано необхідність ускладнити умови для відкриття провадження у справі про банкрутство, наприклад, повернувши ті умови, які були передбачені у Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Ключові слова: банкрутство, неплатоспроможність, відкриття провадження у справі про банкрутство, зловживання правом, господарський процес.

Актуальність теми. Ставлення суспільства до процедури банкрутства неоднозначне: пересічні громадяни, які ніколи не мали справу з провадженням у справі про банкрутство, часто сприймають це як певне негативне явище, якого слід остерігатися та уникати. З іншого боку, для багатьох боржників банкрутство стає тією «рятівною соломинкою», за допомогою якої вони можуть погасити свої вимоги перед кредиторами і розпочати фінансове життя «з чистого аркушу». Разом з тим, доводиться констатувати той факт, що багато боржників та кредиторів використовують процедуру банкрутства не для тих цілей, які передбачав законодавець у відповідних правових нормах, а з метою задоволення виключно власних інтересів, на шкоду інтересам інших сторін по справі. У зв'язку з цим, актуальності набуває дослідження питання зловживання правом на ініціювання провадження у справі про банкрутство.

Стан дослідження. Питання здійснення провадження у справах про банкрутство неодноразово опинялися у центрі уваги українських вчених, серед яких слід відзначити: О.А. Беляневич, А.А. Бутирського, І.А. Бутирську, Л.І. Грабован, В.В. Джуна, І.О. Вечірка, Ю.В. Кабенюк, Б.М. Полякова, О.П. Подцерковного, П.Д. Пригузу та інших. Поряд із цим, доводиться констатувати недостатню дослідженість проблеми зловживання правом у процедурі банкрутства загалом, та зловживання правом на ініціювання провадження у справі про банкрутство зокрема.

Метою статті є дослідження зловживання правом на ініціювання провадження у справі про банкрутство та висвітлення авторського бачення даної проблематики.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до положень ч. 1 ст. 34 Кодексу України з процедур банкрутства (далі – КУЗПБ) ініціювати справу про банкрутство юридичної особи можуть кредитор або боржник. Згідно з ч. 1 ст. 115 КУЗПБ провадження у справі про неплатоспроможність боржника – фізичної особи або фізичної особи – підприємця може бути відкрито лише за заявою боржника [1].

Так, 24 грудня 2019 року на розгляд Господарського суду Львівської області надійшла заява Головного управління ДПС у Львівській області про відкриття провадження у справі про банкрутство фізичної особи – підприємця Т. в порядку норм КУЗПБ.

В ухвалі від 27 грудня 2019 року Господарський суд Львівської області вказав, що оскільки Кодексом України з процедур банкрутства не допускається відкриття провадження у справі про банкрутство фізичної особи – підприємця та не допускається подання заяв про відкриття провадження у справі про неплатоспроможність фізичної особи – підприємця кредитором, у суду відсутні правові підстави для прийняття до розгляду заяви, поданої Головним управлінням ДПС у Львівській області про відкриття провадження у справі про банкрутство фізичної особи – підприємця Т., відтак у прийнятті вказаної заяви суд відмовив [2].

Таким чином, відповідно суб'єктами, які потенційно можуть зловживати правом на ініціювання справи про банкрутство, є: кредитори боржника – юридичної особи, а також боржники – юридичні особи, фізичні особи та фізичні особи – підприємці. На цьому диференціація між суб'єктами ініціювання справи про банкрутство не закінчується, адже діюче законодавство по-різному регулює питання сплати судового збору за подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство (неплатоспроможність): якщо таку заяву подає кредитор, то він повинен сплатити судовий збір у розмірі 10 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб [3], стосовно ж боржника чинне законодавство взагалі не передбачає вимоги щодо сплати судового збору.

Б. Поляков, здійснивши приблизний розрахунок суми коштів, яка не надійде до Державного бюджету України у зв'язку із змінами у правовому регулюванні стягнення судового збору у справах про банкрутство, що мали місце у зв'язку із набуттям чинності КУзПБ, зазначає: «... нас вже і так вражає сам факт ненадходження у найближчому майбутньому в дохід бюджету країни судового збору, розміром в цілий мільярд гривень. І вже ця обставина красномовно говорить про майбутні серйозні проблеми не тільки в процедурі банкрутства, а й в цілому в судовій системі. Звичайно, держава знайде гроші для розвитку судової системи. Але для цього їй доведеться взяти ці гроші з інших статей бюджету. Таку розкіш навряд чи може дозволити собі навіть економічно розвинена країна» [4].

Вважаємо, що факт звільнення боржників від сплати судового збору за подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство є не лише невинуватеною розкішшю для нашої держави, але і тільки сприяє зловживанню правом на ініціювання справи про банкрутство недобросовісними боржниками.

Звертаючись до суду за захистом своїх порушених прав, сторони сподіваються на оперативне та якісне вирішення господарського спору [5, с. 90]. Разом з тим, доводиться констатувати, що деякі особи звертаються до суду не за захистом свого порушеного права, а задля досягнення певних інших своїх інтересів.

О. М. Маліневський відзначає, що зважаючи на відсутність чіткого законодавчого визначення поняття «спору про право», скасування порогів щодо строку та суми невиконаних грошових зобов'язань, наразі існують передумови для безпідставного зловживання правом на ініціювання порушення провадження у справі про банкрутство. При цьому передбачається, що такі дії вчинятимуться як самим боржником, так і кредиторами, в тому числі задля економічного шантажу боржника чи інших кредиторів [6, с. 82–83].

На жаль, процедура банкрутства може використовуватися навіть для рейдерського захоплення підприємства – боржника. Так, як зазначається у науковій літературі, зміст рейдерства через банкрутство полягає у створенні штучної заборгованості з наступним отриманням судового рішення про стягнення останньої. Далі рейдери чекають спливу мінімум трьох місяців з моменту відкриття виконавчого провадження, після чого вони звертаються до суду із вимогою про визнання об'єкта банкрутом. Результати таких дій можуть розвиватися у 2 варіантах: а) рейдери будуть вимагати

від власника так звані «відступні» за відмову від кредиторських вимог (тобто вони переслідують ціль особистого збагачення, об'єкт не представляє для них значного інтересу. У юридичній літературі даний вид рейдерства ще має назву «грінмейлу»); б) активно починають «банкрутити» підприємство за допомогою власного арбітражного керуючого з метою ліквідації підприємства з наступним придбанням його активів за найнижчою ціною [7, с. 812].

Наведена «схема» рейдерського захоплення була актуальною за часів дії попереднього Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», коли умови відкриття провадження у справі про банкрутства були більш жорсткими, аніж сьогодні. А новий КУЗПБ спростив доступ до процедур банкрутства, тим самим ще більше спростивши можливості для недобросовісних кредиторів використовувати банкрутство як інструмент для рейдерського захоплення підприємства.

Б. Поляков вказує, що легкість відкриття справ про банкрутство робить КУЗПБ так само «чудовим» інструментом для: рейдерського захоплення підприємств; зміни підсудності справ позовного провадження; визнання законних угод недійсними; неповернення боргів і кредитів, несплати податків [8].

Інститут банкрутства має універсальний характер, оскільки спрямований на задоволення інтересів широкого кола учасників справи про банкрутство, зокрема кредиторів, боржника, держави і суспільства загалом. При цьому не варто сприймати інститут неспроможності виключно як механізм задоволення вимог кредиторів або ліквідацію боржника [9, с. 32]. Для того, щоб визначити мотиви, з яких боржник та кредитори зловживають правом на ініціювання справи про банкрутство, розберемось, перш за все, з перевагами та недоліками даної процедури. Так, перевагами для боржника у такій справі є: введення мораторію на задоволення вимог кредиторів; можливість списання боргів та штрафних санкцій; зупинення виконавчого провадження; після введення ліквідаційної процедури припиняється нарахування податків та інших обов'язкових платежів; концентрація всіх спорів за участю боржника у справі про банкрутство. Переваги можуть бути і для кредиторів: можливість отримати контроль над господарською діяльністю боржника; можливість притягнення винних осіб до субсидіарної та солідарної відповідальності за протиправні дії у банкрутстві тощо.

Однак те, що є перевагою для боржника, дуже часто водночас шкодить інтересам його кредиторів, і навпаки. Як зазначає Л. Грабован, відкриття провадження у справі про банкрутство тягне за собою відповідні правові наслідки, що впливають на роботу боржника, й у разі зловживання правами ініціюючого кредитора вказані обставини можуть негативно вплинути і на роботу окремих підприємств, і на економіку країни загалом [10, с. 54].

Що стосується боржників, то у сучасних українських реаліях інститут банкрутства часто використовується недобросовісними боржниками для отримання так званих легальних кредитних канікул [11].

У зв'язку з наведеним, з метою зменшення кількості випадків зловживання правом на ініціювання провадження у справі про банкрутство,

вважаємо за необхідне ускладнити умови для відкриття провадження у справі про банкрутство, наприклад, повернувши ті умови, які були передбачені у Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». У зв'язку з наведеним, з метою зменшення кількості випадків зловживання правом на ініціювання провадження у справі про банкрутство, вважаємо за необхідне ускладнити умови для відкриття провадження у справі про банкрутство, наприклад, повернувши ті умови, які були передбачені у Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

Висновки. Таким чином, застосування до боржника процедур банкрутства може бути як благом для боржника, так і застосовуватися на шкоду інтересам його кредиторів. Суб'єктами, які потенційно можуть зловживати правом на ініціювання справи про банкрутство, є: кредитори боржника – юридичної особи, а також боржники – юридичні особи, фізичні особи та фізичні особи – підприємці. Факт звільнення боржників від судового збору за подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство є не тільки невиправданою розкішшю для нашої держави, але і тільки сприяє зловживанню правом на ініціювання справи про банкрутство недобросовісними боржниками. З метою зменшення кількості випадків зловживання правом на ініціювання провадження у справі про банкрутство, вважаємо за необхідне ускладнити умови для відкриття провадження у справі про банкрутство, наприклад, повернувши ті умови, які були передбачені у Законі України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 19. Ст. 74.
2. Ухвала Господарського суду Львівської області від 27 грудня 2019 р. у справі № 914/2724/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86660217>.
3. Про судовий збір : Закон України від 08 липня 2011 р. № 3674-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 14. Ст. 87.
4. Борис Поляков: скільки судового збору не надійде у бюджет країни через КзПБ? *Банкрутство & Ліквідація*. 13 січня 2020 р. URL: <https://bankruptcy-ua.com/articles/13361>.
5. Бутирський А. Роль суду у господарському судочинстві. *Судова апеляція*. 2019. № 1. С. 89–97.
6. Маліневський О. М. Зловживання правом на порушення провадження у справі про банкрутство та заходи протидії. *Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми процедур банкрутства в Україні та міжнародний досвід врегулювання неплатоспроможності»*, 18 жовтня 2019 року. Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», Ф-т правн. наук, Нац. проф. спілка арбітражних керуючих України [та ін.]. Київ : [б. в.], 2019. С. 78–83.
7. Довбенко К. О. Рейдерство в оборонно-промисловому комплексі України: шляхи протидії. *Молодий вчений*. 2018. № 11. С. 809–815.

8. Поляков Б. Принцип доміно, або Як КзПБ може спровокувати ланцюгове падіння підприємств країни. *Закон і бізнес*. № 30(1432). 03.08–09.08.2019.

9. Бутирська І. А. Учасники провадження у справі про банкрутство : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04 / Інститут економіко-правових досліджень НАН України. Київ, 2017. 204 с.

10. Грабован Л. Правовий статус кредиторів за Кодексом України з процедур банкрутства. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 10. С. 52–60.

11. Корчагін М. Які механізми невиконання або затягування виконання договорів у банківській сфері найчастіше використовуються у судових спорах з банками? URL: http://antikalaw.com.ua/data/uploads/2016/03/komentar_mkorchagin_cudovi_cpravi_u_bankivc_komu_sektori_2.pdf.

V. Dutka

ABUSE OF THE RIGHT TO INITIATE BANKRUPTCY PROCEEDINGS

The relevance of the article is that society's attitude to the bankruptcy procedure is ambiguous: ordinary citizens who have never been involved in bankruptcy proceedings often perceive it as a certain negative phenomenon that should be avoided and avoided. On the other hand, for many debtors, bankruptcy becomes the "lifeline" with which they can repay their claims to creditors and start financial life "from scratch". At the same time, it should be noted that many debtors and creditors use the bankruptcy procedure not for the purposes provided by the legislator in the relevant legal norms, but to satisfy only their own interests, to the detriment of the interests of other parties to the case. In this regard, the study of the abuse of the right to initiate bankruptcy proceedings becomes relevant. The article is devoted to the study of abuse of the right to initiate bankruptcy proceedings. The purpose of the article is to study the abuse of the right to initiate bankruptcy proceedings and highlight the author's vision of this issue. According to the results of the study, the author concludes that the application to the debtor of bankruptcy procedures can be both good for the debtor and to the detriment of the interests of his creditors. Entities that could potentially abuse the right to initiate bankruptcy proceedings are: creditors of the debtor – a legal entity, as well as debtors – legal entities, individuals and individuals – entrepreneurs. The fact of exemption of debtors from the court fee for filing an application to initiate bankruptcy proceedings is not only an unjustified luxury for our state, but also only contributes to the abuse of the right to initiate bankruptcy proceedings by unscrupulous debtors. In order to reduce the number of cases of abuse of the right to initiate bankruptcy proceedings, the author justifies the need to complicate the conditions for opening bankruptcy proceedings, for example, by returning the conditions provided by the Law of Ukraine "On Restoration of Debtor's Solvency or Recognition of Debtor's Bankruptcy".

Keywords: bankruptcy, insolvency, opening of bankruptcy proceedings, abuse of rights, economic process.